



УДК 372.834.

**TEACHING LEGAL DISCIPLINES IN NON-LEGAL INSTITUTIONS OF
HIGHER EDUCATION**
**ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН В НЕ ЮРИДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

Zakrevska A. A / Закревська А. О.*Graduate student / аспірант*

ORCID ID 0000-0002-0329-1486

*Flight Academy of the National Aviation University,**Kropyvnytskyi, Dobrovol's'koho, 25005**Льотна академія Національного авіаційного університету,**Кропивницький, Добровольського, 1, 25005*

Анотація. Розглядається питання про необхідність збільшення кількості навчальних годин, які пов'язані з вимогами сьогодення: приєднання до Європейського освітнього простору, підписання Болонської декларації, а також правової освіти та правового виховання майбутнього української нації. Досліджено особливості викладання правових дисциплін в не юридичних закладах вищої освіти та проаналізовано ефективність різних методів навчання, що використовуються в процесі підготовки студентів. Охарактеризовано методичні прийоми навчання правової теорії за допомогою пояснення, логічного мислення та комунікативних засобів.

Ключові слова: *правова освіта, правознавство, правове виховання, правова свідомість, юридичні дисципліни, дидактичне моделювання, методика викладання.*

Вступ

Становлення України як суверенної, незалежної, правової держави, формування її, як невід'ємної складової європейської та світової спільноти, національне відродження країни неможливе без високоосвічених, конкурентоздатних, право обізнаних фахівців, здатних до ефективної професійної діяльності та розвитку. Рівень їх підготовки повинен відповідати потребам розвитку національної економіки та сучасним запитам ринку праці. Модернізація і розвиток вищої освіти мають мати випереджувальний та безперервний характер. Підвищення якості вищої освіти необхідне для забезпечення економічного зростання держави, розв'язання соціальних проблем суспільства, адже якісна вища освіта є необхідною передумовою забезпечення сталого демократичного та правового розвитку держави. Аналіз сучасного стану освітніх процесів, дав поштовх прийняттю «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», яка визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання державної політики у сфері освіти. Така політика, спрямована на кодифікацію та оновлення нормативно-правової бази освітньої галузі, побудову ефективної системи національного виховання і соціалізації молоді, підвищення якості освіти шляхом запровадження освітніх інноваційних технологій, інформатизацію освіти, створення індустрії сучасних засобів навчання, вдосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти, інтегрування національної системи освіти у міжнародний освітній простір [13, с. 7].



У статті досліджено особливості викладання правових дисциплін в не юридичних ЗВО України. З цією метою проаналізовано процес навчання, розкрито зміст термінів: «дидактичне моделювання», «модель навчального процесу» та «методика викладання» [1, с. 40]. Розглянуто та визначено методи правового навчання залежно від характеру пізнавальної діяльності. Охарактеризовано методичні прийоми навчання правової теорії за допомогою пояснення, логічного мислення та комунікативних засобів [5, с. 62, 63, 67]. Обґрунтована необхідність модернізації науково-педагогічними працівниками методики викладання та навчання, що дасть можливість студентів та слухачам отримати більш ґрунтовні знання в галузі права [8, с. 15]. Тому позиція освітян у справі достатнього рівня правової освіти студентської молоді повинна бути дієвою і цілеспрямованою.

Насамперед, необхідно наголосити на тому, що правову державу неможливо побудувати з малоосвіченими у правовому відношенні людьми. З року в рік рівень знань студентів із правових дисциплін слід вважати недостатнім і який не відповідає потребам сьогодення [9, с. 6].

Правове навчання студентів та слухачів ЗВО на сучасному етапі не може обмежуватись виключно просвітницькою або інформаційною діяльністю. Його основним завданням є навчити особу орієнтуватися у правовому полі та добросовісно дотримуватися стандартів правомірної поведінки. Тому система правової освіти повинна опиратися на новітні дослідження в галузі правознавства з використанням інноваційних методів правового навчання [10, с. 5]. Правознавці – учені та практичні працівники доводять, що правова освіта є важливим компонентом механізму правової соціалізації особи, який включає три етапи цього процесу: на першому етапі індивід засвоює правову інформацію; на другому етапі відбувається процес особистісного засвоєння правових цінностей – рівень формування правової свідомості; на третьому етапі необхідно сформовані правові ідеї та принципи втілити в реальні вчинки особи на всіх стадіях її життєвого циклу. Саме тому правове навчання курсантів, студентів та слухачів ЗВО служби цивільного захисту потрібно організовувати на високому науковому, методичному і практичному рівнях. Дипломовані фахівці, повинні вміло орієнтуватись у нормах базового законодавства, розуміти механізми їх реалізації володіти вміннями та компетентностями у галузевому законодавстві [1, с.78].

Виклад основного матеріалу.

Одним із принципів державної політики України є інтеграція системи вищої освіти у Європейській простір. Формування та реалізація заходів в цій сфері повинна відбуватись шляхом: збереження, розвитку та підвищення якості вищої освіти; визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи та інтересів держави; забезпечення розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у закладах вищої освіти (ЗВО) [7, с. 8]. Новий Закон України «Про вищу освіту» регламентує ряд інновацій, серед яких, автономія ЗВО України, створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, уніфікація ступенів вищої освіти, визначення особливостей співпраці із міжнародними



освітніми і науковими установами та опис безпосереднього управління діяльністю вищого навчального закладу тощо. Серед іншого, стаття 58 Закону визначає обов'язки науково-педагогічних працівників ЗВО, зокрема, слід звернути увагу на вимогу щодо якості викладання навчальних дисциплін. Новим є й те, що вищевказаний закон окремо визначає статус ЗВО із специфічними умовами навчання. До таких навчальних закладів належать ЗВО іншого профілю спрямування, чи служби цивільного захисту, які здійснюють підготовку студентів та слухачів для подальшої служби на посадах офіцерського або начальницького складу з метою задоволення потреб центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Особовий склад служби цивільного захисту, повинен не лише досконало знати норми законодавства у сферах пожежної, техногенної безпеки та цивільного захисту, але й вміти їх використовувати на практиці для ефективної реалізації державної політики у відповідній сфері [7, с. 5].

Загальновідомо, що рівень професійної підготовки майбутнього спеціаліста залежить від набуття ним у вузі широкого обсягу знань з різних навчальних курсів та дисциплін. Неможливо заперечувати, що оволодіння достатнім обсягом правових знань є пріоритетним напрямком у формуванні правової свідомості студентської молоді – нашого майбутнього. Однак у межах визначеної кількості годин/кредитів для опанування знаннями про право і законодавство неможливо вести мову про якість правових знань, адже загалом проблема якості освіти розглядається сьогодні як важлива основа ключових позицій Болонської декларації, в межах реалізації положень якої формується єдиний освітній європейський простір [6, с. 23].

Для прикладу слід розглянути Галузевий стандарт вищої освіти освітньої програми підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра напряму – «Менеджмент туристичної індустрії». Серед дисциплін гуманітарної підготовки зазначена дисципліна «Правознавство» з визначенням мінімальної кількості навчальних годин/кредитів – 81/1,5. Слід підкреслити, що кількість навчальних годин повинна складатись з лекцій, семінарів, самостійної роботи та проведення підсумкового контролю – іспиту або заліку. Загалом, на читання лекцій планується 18 навчальних годин, що передбачає проведення всього 7-9 лекцій. Отже, важко навіть уявити, яким чином за досить невеликий обсяг часу можна ознайомити студентів із такою необхідною і важливою дисципліною як «Правознавство», де головним чином звертається увага на фундаментальні галузі права. І це в той час, коли за останні роки прийнято цілий масив законодавчих актів, які мають вирішальне значення для державотворення, а серед них і низка нових кодексів, що містять велику кількість новел. Чи варто наголошувати на тому, що самостійно опанувати навіть основні положення цих важливих законодавчих актів студентів самостійно є неможливим. Однак необхідність їх обізнаності з основними законодавчими актами не можна заперечувати [4, с. 12].

Дійсно, з кожним роком збільшується кількість інформації у тому числі і в галузі права і саме тому самостійна робота є одним із головних резервів



підвищення активності підготовки студентів. У свою чергу, викладач за невеликий обсяг часу не в змозі ні допомогти, ні проконтролювати належним чином самостійну роботу студентів. У цьому зв'язку, можливо, передбачити висловлювання опонентів із цього приводу: у таких вузах навчають не юристів. Відповідь на це знаходиться поруч і має форму питання: а для кого пишуться і приймаються закони, коли і хто повинен привчати їх знати, розуміти і поважати? Убачається, що саме у студентські роки є можливість і необхідність підвищити рівень обізнаності з правом, законодавством і взагалі підвищувати рівень правосвідомості, хоча, насамперед, вона повинна розвиватись ще у загальноосвітній школі. Якщо вести мову про викладання дисципліни «Правознавство» у вузах неюридичного напрямку, то слід нагадати, що у загальноосвітніх школах також має місце предмет «Правознавство» і, на перший погляд, вони дублюються. Але на відміну від загальноосвітньої школи у вузі даний предмет викладають, переважно, фахівці, які мають досвід практичної роботи і в змозі більш докладніше розглянути необхідні питання тем, вимогливіше ставитися до їх засвоєння студентами. У свою чергу, саме у студентські роки молодь більш свідомо відноситься до необхідності знань про право і фактично повинна тільки закріплювати і розширювати знання з предмету «Правознавство», набуті у школі [2, с. 98; 10, с. 14].

Таким чином, відповідно до рівня стандарту чи академічного рівня така дисципліна, як «Правознавство» не є профільним чи базовим і кількість навчальних годин у майбутньому матиме тенденцію до зменшення, тобто 35 годин у 10-му класі. Загалом предмет «Правознавство» у загальноосвітній школі буде входити в єдиний цикл під назвою «Громадянська освіта», який «передбачає опанування школярами принципів демократії, формування якостей, притаманних громадянину демократичного суспільства», про що йде мова у типових навчальних планах для основної та старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів у структурі 12-річної школи [12, с. 9].

Навчальна інформація повинна відповідати стандартам вищої освіти, положенням про організацію освітнього процесу та навчальним програмам. Зміст навчальної правової інформації для майбутніх фахівців має охоплювати загальні положення базового законодавства, проте особлива увага повинна бути зосереджена на вивченні галузевих нормативно-правових актів, зокрема, Кодексу цивільного захисту України, постанов та наказів, виданих на виконання вказаного кодексу та інших підзаконних нормативно-правових актів [13, с. 2].

Контроль за навчальною діяльністю студентів та слухачів, як завершальний етап будь-якого організаційного процесу, покликаний забезпечити успішний результат навчальної як аудиторної, так і самостійної роботи. Важливо, щоб контроль не зводився виключно до перевірки знань студентів та слухачів, а стимулював їх до активного творчого розвитку, переосмислення ними вивченого матеріалу, творчого розв'язання проблемних правових питань, усвідомлення результатів своєї діяльності. Система навчального процесу створює відповідну модель навчання, під якою розуміють цілісну множину сукупність її основних складових, що регламентують відбір



та систематизацію відповідних стратегій навчання. У своїй праці «Педагогіка – модель навчання (модель навчального процесу)», В. В. Ягупов розкрив зміст термінів: «дидактичне моделювання» та «модель навчального процесу». Під дидактичним моделюванням він розуміє систему дій, яка повинна забезпечити адекватне засвоєння або розуміння модельованих властивостей, зв'язків і відношень пізнаваного і перетвореного об'єкта. За його твердженням об'єктом дидактичного моделювання виступає природна та штучна система, а суб'єктом є сама людська свідомість. Розкриваючи термін «модель навчального процесу», В. В. Ягупов обґрунтовує, що – це є еталонне уявлення про навчання того, хто навчається, його конструювання в умовах конкретних ЗВО. Ця модель визначає мету та основи організації і проведення навчального процесу. Її складовими повинні бути цільовий, змістовий, стимулювально-мотиваційний, контрольо-регулювальний, суб'єктно-суб'єктний (між педагогом і учнем) та оцінково-результативний компоненти [14, с. 28 – 29, 32,].

Модернізація методів та форм навчання включає ділові, ситуативні або імітаційні ігри, тренінги, тести для контролю знань, творчу роботу з понятійним апаратом, вирішення тематичних кросвордів, проведення різноманітних експериментів, соціологічні дослідження тощо. Чим активнішу роль виконує студент та слухач під час вивчення правових дисциплін, тим різнобічніше розвивається його особистість, навички майбутнього фахівця, виробляються гнучкість, креативність і критичність мислення, а також звичка зосереджуватися. Слід зауважити, що проявляють, зацікавленість навіть найпасивніші слухачі [1, с. 112 – 116].

У процесі вивчення правових дисциплін ефективними є також методи взаємодіючого навчання. До таких методів відносяться: обговорення або дискусія; мозковий штурм; навчальні групи, які співпрацюють; схеми або таблиці досвіду; дебати; взаємонавчання; інтерв'ювання; логічне структурування; рольові ігри; консультативна група; усні виступи, повідомлення тощо. Але, з метою отримання відповідного педагогічного результату – високого рівня знань, перед тим як студенти та слухачі почнуть працювати з навчальним матеріалом, важливо, щоб вони розуміли, чого повинні досягти в окресленому завданні, скільки у них є часу на роботу, якими мають бути конкретні процедури повідомлень, доповідей, записів тощо. Використовувати такі методи навчання найкраще в малих групах. Методи навчання, як узагальнена педагогічна категорія, незалежно від їхньої класифікації, використовуються практично як сукупність одномоментних дій педагога – прийомів. Таким чином, кожний метод являє собою систему методичних прийомів, які становлять сукупність навчальних ситуацій, що спрямовані на досягнення визначеної мети. Елементи методів мають бути об'єднані логікою дидактичного завдання. Якщо, метод – це спосіб діяльності, то прийом – це окремий крок або дія в реалізації методу. Чим ширший арсенал прийомів використовує викладач у структурі методу, тим цей метод ефективніший [8, с. 34-37, 42].

У сучасній педагогічній практиці застосовуються різні методичні прийоми навчання, серед яких найбільш важливими для викладання правової теорії є



пояснення, логічне мислення та комунікаційні засоби. Юридичні дефініції (держава, форма держави, функції держави, право, правотворчість, нормативно-правовий акт, права людини, обов'язки людини, галузь права, правомірна поведінка, правопорушення, юридична відповідальність тощо) потрібно розкривати шляхом пояснення. А при вирішенні правових завдань, коли необхідно встановити суть правового питання і дати йому логічне, обґрунтоване пояснення потрібно використовувати прийом логічного мислення. За допомогою цього прийому, викладач роз'яснює окремі положення, продумує серію взаємопов'язаних запитань і тим самим підводить слухачів до певних висновків. Крім того, не менш важливим для ефективного правового навчання студентської молоді є вміле використання науково-педагогічними працівниками прийомів словесної комунікації [8, с. 62].

Розглядаючи право як галузь науки, як сферу практичної діяльності і як предмет дослідження спеціалізованих навчальних дисциплін, шляхом ознайомлення з методикою та його правовим інструментарієм отримуємо алгоритм дій для вирішення сучасних соціально-економічних та адміністративно-правових проблем суспільства. Правова обізнаність дає змогу не лише оволодіти правовими чи пов'язаними з ними знаннями у різних сферах суспільного життя, але й спонукає громадян до активної участі у формуванні правої держави, є превентивним заходом щодо запобігання правопорушенням та подолання правового нігілізму. Результатом виступає формування високого рівня правової суспільної свідомості та правової культури [10, с. 11].

Покращення ситуації з викладанням правових дисциплін і опануванням студентами знань з правознавства з урахуванням сучасних вимог та потреб, у першу чергу, безперечно, залежить від оновлення типових програм вивчення правових дисциплін, які затверджуються Міністерством освіти і науки України за погодженням із Міністерством юстиції України. Слід також наголосити, що на державному рівні розроблена й діє Національна програма правової освіти населення [13, с. 9].

Висновки.

З огляду на ці важливі положення Програми зрозуміло, що правова освіта для сучасної України є необхідною умовою розвитку особистості, запорукою нарощення інтелектуального потенціалу суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені. Однак, досягнути таких бажаних результатів, маючи обмежену кількість годин для викладання правових дисциплін стає надто проблематичним. Отже ситуація, що склалася з визначення такої обмеженої кількості годин повинна змінитися на краще як у загальноосвітніх школах, так і вузах не юридичного напрямку [13, с. 11].

Слід наголосити, що основним серед заходів із забезпечення виконання Програми правової освіти є, зокрема, забезпечення проведення навчально-методичних семінарів для викладачів правових дисциплін загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів із залученням наукових працівників та фахівців-практиків у галузі права, а одним з головних завдань Програми є поліпшення якості підготовки викладачів правових дисциплін та підвищення ефективності викладання цих дисциплін у загальноосвітніх, професійно-



технічних навчальних закладах, ЗВО і закладах післядипломної освіти [13, с 12].

Вищевказане призводить до висновку, що складовою вдосконалення правової освіти населення повинна стати перебудова системи вивчення правових дисциплін, яка, у першу чергу, пов'язується з напрямком збільшення кількості навчальних годин як у загальноосвітніх навчальних закладах, так і у вищих навчальних закладах неюридичного напрямку, що буде активно сприяти формуванню правового світогляду й цілеспрямованій право-виховній роботі.

Теоретичні дослідження передбачають осмислити і практично змінити деякі підходи при вивченні правових дисциплін в загальноосвітніх закладах, а саме:

- визначити шляхи розвитку української вищої школи в контексті європейської інтеграції;
- проаналізувати фактори розвитку вищої освіти, що актуалізують інноваційні освітні процеси;
- висвітлити сутність поняття «інновації» щодо вищої освіти;
- розкрити значення вихідних термінів метод, методика, метод викладання, інноваційні методи, активні та інтерактивні методики у контексті дидактики і педагогіки вищої школи;
- охарактеризувати найбільш ефективні інноваційні методи і прийоми викладання фахових та інших гуманітарних дисциплін для правників [7, с. 10; 9, с 22; 13, с. 41-43].

Перспективи подальших досліджень полягають у деталізації ключових понять, формуванні змісту навчального матеріалу з дисципліни «Правознавство» і її відображення в навчальних посібниках та програмах, розробки методичних посібників з організації та проведення практичних занять з розділу «Правознавство».

Література

1. Аніщенко О. В. Яковець. Н. І. Сучасні педагогічні технології : курс лекцій : навчальний посібник / Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. 198 с.
2. Болотока Е. Л. Методика преподавания правовых дисциплин / М.: МПГУ, 1999.
3. Виступ Президента України Віктора Ющенка на засіданні підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України (24 березня 2005р.). Вища школа 1/2005.
4. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавр, спеціаліста і магістра напряму 0501«Економіка і підприємництво». Міністерство освіти і науки України. Київ, 2002.
5. Галузинський В. М. Євтух М. Б.. Педагогіка: теорія та історія: Навч. Посібник. К.: Вища шк., 1995. 237 с.
6. Грицуленко С. І. Потапова-Сінько Н. Ю., Гарбера К. М. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2012. 224 с.



7. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014 р., № 37-38.

8. Зязюн А. Педагогічна майстерність. / Підручник для вищих педагогічних навчальних закладів Київ «ВИЩА ШКОЛА» 1997.

9. Ключові тенденції політики ЄС у сфері освіти та культури, програма ЄС «Еразмус». [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/sectoral-dialogue/education>.

10. Козяр М. М. Зарічанський О. А. Формування правової культури в курсантів-рятувальників засобами інформаційно-комунікаційних технологій Теорія і практика управління соціальними системами 2'2011. 26 с.

11. Типові навчальні плани для основної та старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів у структурі 12-річної школи. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України 6/2004. К.: Видавництво «Педагогічна преса».

12. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002-2004/2005 навчальні роки. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України 9/2001. К.: Видавництво «Педагогічна преса».

13. Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Урядовий кур'єр від 04.07.2013 № 117, / № 155 від 29.08.2013.

14. Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник. К. : Либідь, 2002. – 560.с.

***Abstract.** The question of necessity of increase of amount of educational o'clock of for teaching of legal disciplines in institutes of higher of unlegal direction, which contact with the requirements of today, is examined: tacking to European educational space, signing the Bolonskaya declaration, and also legal education and legal education of the future of Ukrainian nation. The peculiarities of teaching legal disciplines in non-legal institutions of higher education are studied and the effectiveness of various teaching methods used in the process of preparing students is analyzed. Methodical methods of teaching legal theory with the help of explanation, logical thinking and communicative means are described.*

***Key words:** legal education, legal education, legal disciplines, legal consciousness, didactic modeling, teaching methods, science of law.*

Науковий керівник: д. п. н., проф. Анісімов Микола Вікторович

Стаття відправлена 19.01.2022р.

Закревська А.О.